

(bl. 68); 1 : 17 (bl. 69), vgl. ook bl. 48, 49; Mayer op Joh. 1 : 1 (bl. 144, 148, 152, 154, 155); De Wette op Joh. 1 : 1 (4e dr., 1852, bl. 2 en 3).

Bewuste, theoretische, dogmatische bevooroordeeldheid vindt men allereerst bij de liberale school, die geen wonderen wil aanvaarden en dus alle wonder wegverklaart, vgl. Dugmore, a. w., bl. 92 vlg., of (een meer moderne vorm) uitspreekt, dat wel Mattheüs, Paulus of wie ook dit of dat geloofden, doch dat het daarom nog niet geloofwaardig is. Men kan zeggen, dat juist deze dogmatische gebondenheid der liberale exegese de ogen voor de bevooroordeeldheid heeft geopend. Maar ook verder is er veel theoretische, materiële bevooroordeeldheid. Men kan met Joach. Jeremias (RGG, 1, 2e dr., kol. 1532) een idee-historische, mythologische, litterair-kritische, godsdiensthistorische onderscheiden. J. Wach, *Das Verstehen*, 2, Tübingen, 1929, bl. 254, is zelf van oordeel, dat de exegese afhankelijk is van de waarde, die de uitlegger aan het object toekent en schrijft bl. 165 vlg. over Lücke, dat deze het mystieke, het dogmatische, het kerkelijke, het historische, het wijsgerige en het religieus-practische uitgangspunt verwerpt en pleit voor het beginsel van de Christelijke philologie.

Als we concreet worden, blijkt, dat men zijn exegese door allerlei eenzijdige of van te voren vaststaande stellingen, richtlijnen, gedachten heeft laten beheersen. Zo zou vaststaan, dat Jezus en de apostelen de paroesie nog binnen hun eigen levenstijd hebben verwacht, zie *De Verwachting der toekomst van Jezus Christus*. (Men vergelijk ook de merkwaardige uitlatingen, van F. Buri, *Zur Diskussion der ausgebliebenen Parusie*, Theol. Zeitschr., 3, 6, Nov. Dec. 1947, bl. 425 tegen O. Cullmann). Zahn laat den brief aan de Romeinen aan Joden-christenen gericht zijn, omdat hij moeite heeft met de praedestinatie, zie Zahn op Rom. 9 : 13. Om dezelfde reden is soms van προητολμασεν, Ef. 2 : 10 iets gemaakt, dat het moeilijk kan zijn. Zahns avondmaalsopvatting is van invloed op zijn exegese van het Kapernaïetisch eten, Joh. 6 (bl. 351), die van Delitzsch op zijn verklaring van Hebr. 1 : 1—4.

We zouden nog vele voorbeelden kunnen noemen. Het gebodene is voldoende om te bewijzen, dat ook bij de mannen van de historische school de bewuste dogmatische bevooroordeeldheid niet steeds ontbreekt.

Ten slotte nog dit. Vooral in Nederland is het voorgekomen, dat men, hetzij dan theoretisch of praktisch, ophield met consequent exegetiseren, wanneer men daardoor Jezus kwijt zou raken, aan wien men zich innerlijk door het geloof verbonden wist, zie nader noot 35. Volkomen te verstaan en zelfs tot op zekere hoogte (niet in zoverre hier invloed der ervaringstheologie werkte) goed te keuren, maar dan ook een bevooroordeeldheid, die men als zodanig moest erkennen.

¹⁰⁾ *Hermeneutiek*, bl. 121.

¹¹⁾ Men zie R. Bultmann, *Ueber das Probl. einer theol. Exegese d. N. T.*, *Zwischen den Zeiten*, 3, 4, 1925, bl. 334 vlg.; F. Büchsel, *Zu R. Bultmanns Johannes-Kommentar*, *Allgem. Evang. Luth. Kirchenz.*, 71, 31, 5 Aug. 1938; E. Fascher, *Vom Verstehen des Neuen Testaments*, Giessen, 1930, bl. 46 vlg.; 54; dan *Existentieele Exegese?*

¹²⁾ *Nederl. Theol. Tijdschr.*, 1. 3, Febr. 1947; 1, 6, Aug. 1947; 2, 3, Febr. 1948.

¹³⁾ *Hermeneutiek*, bl. 20 vlg.; *Algem. Canoniek*, bl. 28 vlg.

¹⁴⁾ Voor het feit, dat bij alle mensen het verstaan op dezelfde wijze toegaat en dat we door dit aan te nemen, een vooroordeel hebben bij het uitleggen, zie men b.v. W. Dilthey, *Gesammelte Schriften*, 5, Leipzig, 1924, bl. 317; W. Geesink, *De dogmat. grondsl. v. d. V. U. te Amst.*, Amsterdam, 1904, bl. 24 vlg.; Miskotte, a. w., bl. 52; C. G. Wilke, *Hermeneutik d. N. T.*, 1, Leipzig, 1843, bl. 23 vlg.; Wach, a. w., 1, bl. 261 (W. von Humboldt); 2, bl.